

הונא חברן

שלח ליה רב ענן לרב הונא: הונא חברן שלם! כד אתיא ההיא איתתא לקמך אגבה עישור נכסי --. הוה יתיב רב ששת קמיה [דרב הונא] אמר ליה: זיל אימא ליה, ובשמתא יהא, מאן דלא אמר ליה, ענן ענן! ממקרקעי או ממטלטלי?, ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא?
אזל רב ששת לקמיה דרב ענן, אמר ליה מר רבה, ורב הונא רבה דרבה, ושמותי שמות מאן דלא אמר ליה, ואי לאו דשמית לא הוה קאמינא, ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי?, ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא?
אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא, אמר ליה: חזי מר היכי שלח לי רב הונא, "ענן ענן", ועוד "מרזיחא" דשלח לא ידענו מאי ניהו? א"ל אימא לי איזי גופא דעובדא היכא הוי? א"ל הכי והכי הוה מעשה, א"ל גברא דלא ידע מאי ניהו מרזיחא שלח ליה לרב הונא "הונא חברן"? מאי מרזיחא?, אבל, דכתיב [ירמי' ט"ז] כה אמר ה' אל תבוא בית המרזח.

אחת מחידות התלמוד לפנינו, רב ענן מדבי ריש גלותא – ראה סדר עולם זוטא – תיאר את רב הונא בשם "הונא חברן", והוא רב הונא מצא עצמו עלוב בכך, כאלו חברת רב ענן לאי כבוד תחשב לו, ולכן איים על רב ששת למסור לרב ענן תשובתו הסתומה, אשר כמספר מליה כן פליאה, כפלו שם "ענן", התחלתו בלישנא קטוע באמצע ענין "ממקרקעי או ממטלטלי" מבלי להזכיר על מי ומה מוסבים הדברים, וסיימו "ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא" אשר גם אם נדע באור מלת מרזח עוד לא נבין ענינה פה. ומענין אשר מצינו שגם רב נחמן חתנא דריש גלותא כינה את רב הונא בתואר "חברין" ראה גטין נ"ב א אתו קרובים לקמיה דרב נחמן כו' א"ל אייתי לי סהדי כו' דאמר רב הונא חברין משמיה דרב כו', בערכין כ"ב סע"א אמר רב נחמן מרישא לא הוה מזדקינא לנכסי יתמא כיון דשמענא להא דרב הונא חברין כו', וגם בלי תואר "רב" אך סתם "הונא חברין" ראה בבא קמא צ"ו ב אתא לקמיה דרב נחמן כו' א"ל דאמר הונא חברן עלאי אנא ושבור מלכא אחי בדינא, בבבא מציעא ט"ו א אמר רב נחמן הונא חברן מוקים לה במילי אחרינא, בחולין נ"ו א אמר ליה רב נחמן לרב ענן מר אמר כו' והונא חברן אמר כו', ובנדה ט"ז א בעו מניה דרב נחמן כו' א"ל מדאמר הונא חברן כו', וכן מצינו שקרא אותו בשמו לבד "הונא" בלי שום תואר ראה עירובין מ"ב ב אמר רב נחמן מודה לי הונא, וכן אמר רב נחמן אמר לי הונא ראה כתובות ס"ח א, בבא מציעא ע"א א, ובבא בתרא קל"ח ב, וראה בכתובות ז' ע"ב והאמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן מנין לברכת חתנים בעשרה כו', אמנם בשאלות חיי שרה שאילתא ט"ז ובהלכות גדולות ריש כתובות וכן בר"ף וברא"ש שם שם ליתא "בר נתן" אך אמר לי הונא, ובתשובות הרמב"ן – במיוחסות לרשב"א – סי' קפ"ב מבואר אמר רב נחמן אמר לי הונא חברן מנין לברכת חתנים בעשרה כו', ברור כי מ"חברין" נשתבש ל"בר נתן", כן מצינו כי את רבה בר רב הונא קרא "בר חברין" ראה ביצה כ"ה א אמר רבה בר רב הונא מדברי רבינו נלמד כו' אמר רב נחמן נפל "בר חברין" ברברבותא, עזיבת תואר "רב" והתמדת תואר "חברן" לרב הונא מדבי ריש גלותא תתן מקום לשער כי כוונה מיוחדת צפונה בה.

יודעים אנחנו כי רב הונא לא לקח רשות מריש גלותא שבבבל, ולכן רבה בר רב הונא כד הוה מינצו בהדי דבי ריש גלותא אמר לאו מנייכא נקיטנא רשותא, נקיטנא רשותא מאבא מרי ואבא מרי מרב ורב מר' חייא ור' חייא מרבי [סנהדרין ה' ע"א], ולכן הסתפקו אם רב הונא הוא מראשי המטות להתיר נדר ביחיד אם לאו, אחרי שלא נטל רשות מריש גלותא ירושלמי חגיגה פ"א ה"ח וראה ר"ן נדרים ח' ע"ב ד"ה יחיד מומחה שרי שמתא ושם ע"ח ב.

והנה נודע כי צורבא מרבנן אשר לא נסמך להקראות רב או רבי נקרא "חבר" ראה ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב חברים מהו שיכנסו לעיבור החודש, א"ר הושע"י חבר הונא ואעלי, וכן נקראו רב חנינא ורב אושע"י "חברון דרבנן" כל עוד דלא אסתייע מילתא דלסמיכניהו ראה ירושלמי שבת פ"ג ה"א, בבלי סנהדרין י"ד א, ונקטו בירושלמי ברכות פ"ה ה"א ר"י ור"י הוה מטיילין באסלטין חמתון חד ושאל בהון אמר להון שלמכון רבייא, אמרין אפילו תואר חברות אין עלינו, וכן נקטו בבבלי קדושין ל"ג ב חדא דאתון חכימי ואנא חבר, ואמרו בשמות רבה פכ"ז ה כל הימים שאדם חבר לא איכפת ליה בצבור אבל נתמנה אדם בראש כו', הרי ש"חבר" הוא תואר להבלתי נסמך, ובכן אחרי שערערו דבי ריש גלותא על סמיכת רב הונא מא"י לבבל השמיטו בכוונה תואר "רב" ותארוהו "חבר".

וכאשר איקלע רב הונא לבי רב נחמן בר יצחק ושאלוהו: מה שמך? השיב: "רב הונא", חזרו ושאלו אותו מאי טעמא קראת לך "רב הונא"? ענה: בעל השם אני [פסחים פ"ו ב], וכתב הרבינו חננאל: בעל השם אני, כלומר סמוך בישיבה אני, וכן היא בתשובות הגאונים [הו' גינבורג] ע' יד סמוך אני בישיבה וקרוי רב. רואים אנחנו איפוא שדבי ריש גלותא התעניינו לדעת אם יקח לעצמו תואר של נסמך ותפקידיו, ואמנם החזיק רב הונא עצמו כסמוך ודן דיני קנסות, ולכן כאשר הדגיש רב ענן שמדבי ריש גלותא שלילת סמיכתו ותארוהו "הונא חברן" יצא לריב נגדו.

וגם הפעם בחר רב הונא לדבר בלישנא דחכימי למען אשר לא יעמוד רב ענן על מצפון חדודו, כאשר השתמש בסגנון כזה ביחס לרב נחמן, ראה ברכות מ"ז סע"ב שאמר רב הונא תשעה וארון מצטרפין, אמר ליה רב נחמן: וארון גברא הוא? אלא אמר רב הונא תשעה נראין כעשרה מצטרפין, אשר בדבריו האחרונים רק ביאר אשר היה במחשבתו תחילה, שגם בראשונה לא הוציא דברי רוח מפיו כי אם רמז כוונתו בלישנא דחכימי באמר תשעה וא'חד ר'חוק ונ'ראה מצטרפין, כן השכיל רב הונא גם עתה לשלוח לרב ענן: ענן! ע"שור נ'כסי נ'גבית ממקרקעי או ממטלטלי?

והוסיף עוד: ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא? גם זו מליצה מחודדת נגד רב ענן, כי כבר אמרו חכמים בבבא בתרא ק"כ ע"ב שבישיבה החכם מיסב בראש אבל במסיבה הזקן מיסב בראש, אולם מופלג בחכמה גם במסיבה מיסב בראש. ראה רשב"ם שם ובש"ע יר"ד סי' רמ"ד סע"י ח, ומעתה לו באו רב הונא ורב ענן יחד למסיבה אחת בטח היה רב הונא המסיב בראש מלבד אשר היה רב הונא מופלג בחכמה כאשר נזכר מאמרם במוע"ק כ"ח א שרבה ביקש חוכמתיה דרב הונא, הנה היה רב הונא קשיש מרב ענן, והזקן הן ודאי מיסב בראש, לכן שלח להגיד לרב ענן: "מאן יתיב בי מרזיחא ברישא" הלוא אני, מבלי לפגום ברגש הענוה אחרי שיכול היה לחשוב כמו שירצה – אם מפני חכמה אם מפני זקנה – בכל אופן צריך אתה לנהוג בי כבוד.

וחכמתו עמדה לו, רב ענן לא עמד על פתרון חדודו והוצרך לשאול את מר עוקבא, ובספרו לו גופא דעובדא היכי הוי הוכיחו מר עוקבא על אשר לא תיאר את מר עוקבא כיאות לו.

[הרב רובין מרגליות, לחקר שמות וכינויים בתלמוד, עמ' מח-ג]